

a magyar regényirodalom kibontakozása, Kemény, Jókai, Eötvös fellépése előtt jelent ki.

Kritikai elmélete sohasem valami elvont, kortól elvonatkoztatott időfeletti kategorizálást jelent, hanem szerves kapcsolatot a valósággal, a kor problémáival. Maga írja egyik levelében: „... ki napjaink művészetéről írni vagy csak éppen vitatkozni akar, szükséges, hogy legalább sejtései legyenek afelől mit a filozófia korunkban tett és folyvást teszen.”

Elvégzett munkája ismeretében, a roppant feladat megoldása után is hiányérzet marad bennünk. Élete messze belenyúlik a reformkor, sőt a szabadságharc éveibe, de a század igazán nagy irodalmának kibontakozását, az új tehetségek előretörését passzívan szemléli. Már Vörösmartyval szemben sem tanúsít sok megértést. Ránk maradt egy akadémiai jelentés, amelyben néhány sommás, elismerő szóval értékeli Vörösmarty munkásságát. A jelentés 1833-ban kelt. Ezenkívül egy magánlevélről van tudomásunk, amelyben azt írja, hogy dalai botrányosak. Hasonló meg nem értéssel szemléli Shakespeare műveit is, bár nagyságát feltétlen elismeri, helyenként botrányosnak találja. Távol áll tőle a népdalról írott tanulmányából kitűnik. Ezek után nem is várhatjuk tőle, hogy Csokonai jelentőségét felismerje. Regényköltésről korábban írt tanulmányát 1851-ben adja ki. A tanulmányhoz előszót írt, amelyben kifejti, hogy nálunk

a regényirodalom csak a tanulmány megírása óta fejlődött tulajdonképpen, annál érdekesebb, hogy meg sem említi Keményt, Jókait, Eötvöst. A magyar regényirodalom reprezentáns képviselőjét Jósikában látja. Mi lehet az oka ennek az elmaradásnak, majdnem közömbösségnek a jelentkező újjal szemben?

A század harmincas, negyvenes éveiben új irodalmi eszmények, elképzelések alakulnak ki. A német példákön nevelkedett író és kritikus generáció elvégezte történelmi küldetését, rendezte az irodalom erőit, megteremtette a vizsgálódás, rendszeres, tudományos szempontjait. Ebben a munkában oroszlanrész jutott Bajzának. A politikailag és irodalmilag új befogadására azonban már nem futotta erejükből. Eszményeik elavultak, s ezt alig érezte valaki Bajzánál jobban. Szigorú önkritikával hallgat el, mintegy szótlanul adva át helyét az új generációnak. Megkezdett munkáját Gyulai Pál fejezi be, aki rendszeres vizsgálódásaival feltárja a reformkor és a szabadságharc korának irodalmi törekvéseit, megrajzolja Petőfi portréját. Gyulai ismeri fel elsőként Bajza jelentőségét is a magyar irodalomkritika történetében. Az Akadémia emlékünnepe, 1896-ban elismerő szavakkal emlékezik meg a nagy elődről.

Bajza életművének korunk számára is van mondanivalója. Emberi és kritikus magatartása egyaránt az irodalom szenvedélyes szeretetére, az igazság mindenk felett való szolgálatára, alkotó alázatára nevel bennünket.

Gallai Károly

ZRÍNYI MIKLÓS ÖSSZES MŰVEI I—II.

Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958. (Az első kötetet Klaniczay Tibor, a második kötetet Csapodi Csaba és Klaniczay Tibor rendezte sajtó alá.)

Zrínyi Miklós a XVII. század, de egész régi irodalmunk legnagyobb alakja. Ha kortársai nem is ismerték fel költői nagyságát, az újjáéledő magyar irodalom az ő nevét írja zászlájára. Bessenyei György szerint „Zrínyi örök emlékezetünket megnyerte . . .” Kőlcsey is, midőn régi irodalmunk fölött szemlét tart, egyetlenegy költőt talál a viharos századokban „ki esztétikai tekintetben figyelmet érdemelne”. Ez a költő Zrínyi Miklós, hiszen Balassi Bálint költészetének java még több egy félszázadig felfedezésre vár. — A *Szigeti veszedelem* régóta iskolai kötelező olvasmány már, s a törökverő hős hadtudományi munkái is új fényben ragyognak a felszabadulás óta.

Örömmel üdvözölhetjük tehát a Szépirodalmi Könyvkiadó elhatározását, Zrínyi

összes műveinek bibliofil kiadásban való közreadására. Ez a díszes és kedves, kitűnően olvasható könyvsorozat már több klasszikus költőnk életművét adta az irodalom barátai, tanárok és diákok kezébe. Bár a sorozat kötetei nem tartalmaznak bevezető tanulmányokat, csak jegyzeteket, kárpótló ezért bennünket a kiadott szövegek lehető teljessége. Műfaji szempontból ez a sorozat tehát a Magyar Klasszikusok és a kritikai kiadások között áll. A szövegek teljességével és gondozottságával mintegy előkészíti a még hiányzó kritikai kiadásokat.

Zrínyi esetében (igaz, ezt ma már minden költőnkéről elmondhatjuk könyveink nagy kelendősége miatt) kétszeres az örömmünk, mert az eddigi Zrínyi kiadások elfogytak, egyáltalán nem kaphatók. Zrínyi leveleit pe-

dig így együtt még sohasem kaptuk kézbe. Az Iványi Béla és a Markó Árpád 1943-ban, ill. 1950-ben megjelent kiadványait nemcsak összefoglalja a II. kötet, hanem 46-al megnöveli az összegyűjtött Zrínyi levelek számát. Ezek között 32 eddig ismeretlen levél szerepel.

A két kötet közül az első Zrínyi költői és prózai műveit adja. A II. kötet a leveleket, a rövidebb emlékirat-, vitairat- jellegű írásokat tartalmazza. A beosztás áttekinthetősége mellett csak helyeseltető a Kiadónak az az eljárása, mellyel *A táborigi kis tracta* egyes jegyzeteit és feljegyzéseit elhagyta, hiszen ezeknek úgy sincs szépirodalmi értékük. Ugyanígy módon indokolt a Zrínyi által aláírt oklevelek elhagyása a levelek sorából.

Az első kötet egyetlen egységbe foglalva közli Zrínyi mindazon költői műveit, melyeket 1651-ben *Adriaai tengernek Syrenaiá* címen maga adott így ki. A jegyzetek hozzák azután a versek kronológiáját. A kötet beosztása ezzel Négyesy László kiadását követi, és jól mutatja Zrínyi tudatos szerkesztői szándékát. *Újabb versek* címmel következik a később írt költemények, rögtönzések. — A jegyzetek röviden tájékoztatják az olvasót a Zrínyi-kiadások filológiai problémáiról is. A költő délnyugat-dunántúli nyelvújásában írt, művei tehát nyelvi szempontból nem állanak a magyar irodalmi nyelv XVII. századi fejlődésének fősodrában. Ezért kell főként a magán- és mássalhangzók hosszúsága és rövidsége terén olyan nagy óvatossággal eljárni, nehogy az egyébként szükséges, modern helyesírássra való átirás illetéktelen beavatkozást jelentsen a költő munkájába. Sajnos, Zrínyi verselésének kérdése még megoldatlan, és így a ritmus, mely egyébként verses műveknél a modern kiadó segítségére szokott sietni, Zrínyinél nem igazít el még bennünket teljes biztonsággal. A jelen kiadás éppen ezért Négyesy óvatos eljárását tartotta követendőnek, és csak néhány esetben változtatott azon. — Hogy az óvatosság mennyire indokolt, arra legutóbb Stoll Béla mutatott rá Balassi verseinek újabb kiadásait ismertetve (I. K. 1958, 580—581. lap.) Egyetlen betű, vagy hangérték megváltoztatása kalandos elméletekre adhat okot, mint az a Balassi-féle *Katona-ének* „Véres zászlók” — „veres zászlók” olvasása esetében nem is oly rég előfordult. — Az olvasók nevében azt is helyesnek kell tartanunk, hogy a prózai művekben előforduló latin idézetek helyükön maradtak, és azok magyar fordítása nem zárójelben, a szöveg összefüggését szinte megszakítva, hanem a jegyzetek között található.

Az első kötet jegyzet-szótára a Négyesy- és a Bán-féle kiadások kitűnő jegyzetanyagát felhasználva, a ma nehezen érthető nyelvi

kifejezéseket, valamint a török-magyar háború speciális szókincsét igyekezik számunkra érthetővé tenni. Elismerjük, hogy a mitológiai nevek magyarázata külön szótárt igényelne. A kiadó azonban a *Szigeti veszedelem*-ben szereplő történelmi eseményekkel és történelmi személyekkel kapcsolatos magyarázatokat is mellőzhetőnek tartotta. Nem hiszük, hogy mértéktartó közlésük túlságosan megduzzasztotta volna a terjedelmet, hiányuk a kevésbé tájékozott olvasó számára viszont valóban hiányt jelent, és nehezíti a egyszerű eposz maradéktalan megértését és élvezését.

A második kötet Zrínyi leveleinek közreadásával kedves és értékes ajándék a művelt magyar olvasó asztalán. E levelek nélkül lehetetlen lenne Zrínyit a hazafit, a hadvezért és a politikust megismerni. A történelem zúg ezekben a levelekben. Számos érdekes korjellemző vonás, színfolt és vonatkozás válik itt közkinccsé.

Ha azonban már a *Szigeti veszedelem*-ről is szükségesnek láttunk volna néhány történelmi magyarázatot, úgy hiszük még inkább jogos ez a felvetés a II. kötet esetében. Igaz, hogy sok minden segíti a jegyzetekben a megértést. Több levélnél tömör, jó magyarázatot kapunk, mint a 60. levélben az „Erdődi Farkas uramon esött gonosz történet” felől. A 185. levélnél a jegyzet utal arra, hogy ki a szóban forgó „palatinus”. Sok egyéb dolog azonban magyarázat nélkül marad, pedig kétségtelenül könnyebbé és érdekesebbé tenné a levelek olvasását. Hogy csak néhány dologra utaljak, nem lehet világos a közepes olvasottságú olvasó előtt Zrínyi viszonya és kapcsolata Battyhányi Ádámmal, igen ágas-bogas úgy a Széchy-családdal való örökösödési per. Nem kapunk felvilágosítást annak a pörnek a lényegére vonatkozólag, melyet a soproni plébános Sopron városa ellen indít. Ez utóbbi esetben a rövid magyarázat még inkább aláhúzná Zrínyi politikai éleslátását, mellyel a felekezeti torzsalkodások fölött az olyanmire szükséges nemzeti egységet igyekszik megteremteni, és katolikus főúr létere a protestáns Sopront veszi védelmébe. I. Lipótot külön levélben kéri, hogy „ez a per utasítások a maga illetékes bíróságai és bírái elé”, mivel itt az egész evangélikus rend érintve van, és „különösen mostani zavaros időkben” „mindenféle jövődöbéli nehézség elhárítása céljából” nagyon szükséges lenne, hogy senki se folytathasson pert pártfogói segítségében bizakodva „az írott törvény megsértésével”.

A fenti probléma visszavezet a Szépirodalmi Kiadó által olyan dicséretes módon megindított bibliofil sorozat tulajdonképpeni céljához, és felveti a kérdést, *kikhez szól ez a kiadás?* A könyvek formátuma és kiállításuk világosan mutatja, hogy nemzeti kultúránk

nagy értékei iránt kívánnak érdeklődést kelteni minél szélesebb körben. A magyar kulturális forradalom győzelmes előrehaladása teljes mértékben indokoltá is teszi, hogy pl. Zrínyi Miklós minden írását szép és élvezhető formában kapja kezébe mindenki, aki e nagy költő és nagy hazafi életével és műveivel jobban meg akar ismerkedni. Tudom, hogy nem ennek a kiadásnak a célja minden részletprobléma és vonatkozás megmagyarázása. De szerintem a kötetek terjedelmét legfeljebb egy-két ívvel szaporította volna az az eljárás, amelyet célravezetőnek tartanánk: gondosan megválogatott, rövid magyaráza-

tokkal segítségére sietni az olvasónak, hogy minél inkább és maradéktalanul megérthesse Zrínyi költői és prózai munkáit, a levelek pedig még inkább megmutassák neki a nagy embert és a nehéz küzdelmekkel teli kort. Tudom, hogy Széchy Károly életrajza és Klánczay Tibor mintaszerű monográfiája mindenre feleletet ad, de ezek a könyvek ma már nehezen hozzáférhetőek, leginkább csak könyvtárakban, vagy szakemberek könyvespolcain találhatóak. Jellegüknél fogva sem kerültek el soha azoknak az olvasóknak az asztalára, akiknek a kezébe ez a két kötet is szánva van.

Némedi Lajos

KÁROLYI* GÁSPÁR VÁLOGATOTT MUNKÁI

Összeállította: Vargha Balázs. Magyar Könyvtár. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1958. 404 l.

Kevés szó esett az utóbbi években Károlyi Gáspárról, kinek nevét közismertté tette Biblia-fordítása, a híres *Vizsolyi Biblia*. Nem ok nélkül tekintettünk tehát várakozással munkáinak most megjelent válogatása elé.

A kötet terjedelmének túlnyomó részét az *Ó- és Új- Testamentum*-ból vett szövegek adják a *Biblia Előljáró Beszédével* együtt, de kisebb térre szorítva szemelvényeket kapunk Károlyi *Két Könyv* c. eredeti munkájából is. (*Ajándék, Országoknak romlásoknak okairól, Az ítéletnek közel való voltáról.*) Mindehhez járul a könyv összeállítójának rövid utószava. Meglepő viszont, hogy a Magyar Könyvtár gyakorlatától eltérően, e nem éppen problémamentes kötet *semmiféle jegyzetanyagot, még csak minimális magyarázatot sem nyújt*.

Ez a magyarázatlanság már csak azért is szembetűnő, mivel az utószóból Károlyi Gáspár személyéről semmit, irodalomtörténeti jelentőségéről pedig csak a bibliafordítóra leszűkített, s általában a köztudatban élő igen halvány képet rajzolja. Érzésünk szerint az ilyen jellegű kiadványnak, mely nem első-sorban a szakemberek szűkebb, hanem az olvasók *szélesebb körének* is szól, éppen az lenne a feladata, hogy legalább néhány fontosabb irodalomtörténeti tényről röviden tájékoztasson: pl. mikor élt a szerző, milyen körülmények játszottak közre munkája létrejöttében, stb. Távol legyen, az agyonértelmezés és a túlonlútló jegyzetelés kívánalma, de e kötet esetében legtöbbször a kellő útbaigazítás hiányából adódik, hogy a közölt értékes

szövegek nem tudják a kívánatos teljes hatást elérni.

„Ideje már — olvassuk az utószóban —, hogy a *Vizsolyi Biblia* laikus olvasmányként keljen újra életre”. Valóban így van, ezzel egyetérthetünk. De vajon elegendő-e ennek a nem is olyan egyszerű célnak érdekében csupán újranyomatni a *Bibliát*? Jóllehet szemelvényes kiadásról és Károlyi Gáspár fordításáról is van szó, helyes-e kellő irodalomtörténeti megvilágítás nélkül, újra közreadni a már oly sok kiadást megért *egyházi* könyveket a „*Szentírást*”? A fenti cél annak hangsúlyozását kíváná, hogy itt a *Biblia*, mint jeles világirodalmi alkotás, különlegesen értékes tolmácsolásban szerepel, s nem csupán a vallás szent iratainak tekinthető, hanem ezáltal irodalmi értelmezésben kerül kiadásra. És mint ilyen elemzést kívánna, ami rámutatna, hogy a *Biblia* is a létrejötté korabeli társadalmi viszonyokat tükrözi, formai, művészi követelményeket vált valóra, hatással lesz későbbi századok nemzeti, társadalmi küzdelmeire stb.

A jelen válogatás utószava mindössze Károlyi fordításának nyelvi jelentőségét hangsúlyozza, ami kétségkívül elismerésre méltó, de egymagában az előbb említett aggályokat nem oszlatja el, sőt azzal néhány más fontos kérdést megkerül.

A bibliai szövegek válogatását általában dicséret illeti meg. Itt fő vonalakban végighúzódik a szándék, hogy irodalmi, esztétikai mérlegelés, avagy magyar irodalmi vonatkozások döntötték el egy-egy szemelvény közreadását. A mintegy három- és félszáz oldalra terjedő szövegből igen gazdag anyag tárul

*A szerző nevének írásában még nem döntött az irodalomtörténet. S ez a bizonytalanság bosszantó következetlenséggel nyilvánul meg e kötetben is.